

СЕГМЕНТОВАНІ КОНСТРУКЦІЇ З НАЗИВНИМ УЯВЛЕННЯ У РОМАНІ Ю.АНДРУХОВИЧА “ТАЄМНИЦЯ” ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАГМАТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ

Функціонально-стилістичний підхід до вивчення мовотворчості письменників на сучасному етапі треба визнати домінуючим, але інтерпретація цього підходу ученими, безумовно, не є однозначною. Зокрема, дискусійним залишається питання щодо того, чи належить поняття “функція” мові, чи відноситься до мовлення. У тлумаченні цього поняття зустрічаємо у лінгвістиці три думки. Одні послуговуються терміном “функція” щодо мови, інші – щодо мовлення, а ще інші вважають, що це поняття певною мірою стосується і мови, і мовлення.

Аналіз науково-теоретичної літератури з досліджуваної проблеми (Г.Золотова [4], О.Сковородников [7] та ін.) засвідчує, що типологія функцій має тривалу еволюцію, однак й дотепер не маємо однозначної, загальноприйнятої класифікації. Більшість дослідників виділяють як головні комунікативну і мислеутворюючу функції. Ми підтримуємо думку про те, що на відміну від інших мовних рівнів, синтаксис художньої літератури є, насамперед, засобом реалізації комунікації і мислення, що, у свою чергу, передбачає “необхідність єдиного функціонального критерію для усіх синтаксичних засобів, одиниць, конструкцій ...” [5, 6]. Дослідники мови письменників сьогодні акцентують увагу на структурно-семантичних особливостях реалізації прагматичної функції, оскільки твори спрямовані на людину, писані для читача.

Дотримуючись у цьому концепції Г.Золотової, розмежовуємо мовні (первинні) функції речення, які тлумачаться автором як “конструктивно-синтаксичні засоби вираження реченням свого типового значення”, і мовленнєві (вторинні) функції, які зумовлюють різноманітні зміни і перетворюють синтаксичні моделі у мовленнєві [4, 331]. Серед мовленнєвих Г.Золотова виділяє: 1) композиційно-синтаксичну; 2) експресивно-оцінювальну функції, кваліфікуючи першу як обов’язкову для кожного речення, а іншу – як факультативну [4, 332]. Саме така функція спрямована у прагматику.

О.Сковородников загалом дотримується функціональної класифікації Г.Золотовою, проте вносить певні корективи. Зокрема, використовує термін “комунікативно-синтаксична функція”, але замінює термін “експресивно-оцінювальна функція” на термін “прагматична функція” [7, 14]. Причиною такої заміни стало неоднозначне тлумачення поняття експресивності загалом і експресивного синтаксису зокрема. На думку О.Сковородникова, експресивність як категорія усіх рівнів мови є “різновидом прагматичної інформації, поєднаної з поняттям інтенсивності”. А синтаксична експресивність, як часткове поняття експресивності, на думку автора, виступає функцією, здатною синтаксичною конструкцією “посилювати прагматичну інформацію, закладену у висловлюванні або у будь-якому його компоненті” [7, 14]. Ці структурно-семантичні особливості синтаксичних одиниць та їх експресивний характер реалізуються розмаїтими формами синтаксичних конструкцій у мовленнєвій палітрі художнього твору, серед яких значне місце відводиться сегментованим конструкціям (далі СК). Тому тема дослідження “Сегментовані конструкції з називним уявлення у романі Ю.Андруховича “Таємниця” як засіб реалізації прагматичної функції” є актуальною.

Предметом дослідження ми обрали СК з називним уявлення, як один із аспектів дослідження, регламентованих обсягом статті. Джерелом фактичного матеріалу є роман Ю.Андруховича “Таємниця”, у якому СК із експресивного погляду активно функціонують і є одним із засобів реалізації визначених функцій. Принагідно зауважимо, що синтаксис мовотворчості Ю.Андруховича ще не був об’єктом лінгвістичного дослідження. **Мета дослідження** передбачає виявлення в аналізованому творі СК з називним уявлення, їх карткування, опис та аналіз з урахуванням їх тлумачення та класифікації сучасною українською та зарубіжною лінгвістичною наукою та особливостями індивідуально-авторського використання у досліджуваному творі. Визначена мета передбачає розв’язання таких завдань: 1) вивчити науково-теоретичну літературу з досліджуваної проблеми; 2) шляхом суцільної вибірки закартувати фактичний матеріал – СК – із роману Ю.Андруховича “Таємниця”; 3) виявити структурно-семантичну специфіку СК з називним уявлення як експресивних синтаксичних конструкцій; 4) описати функціонально-стилістичні та індивідуально-авторські особливості функціонування СК з називним уявлення. Всього нами дібрано, закартковано та проаналізовано 62 СК.

Прагматична функція синтаксичних конструкцій, різновидом яких є СК, реалізується, насамперед, через їх експресивність, бо “експресивна функція мови – це здатність виражати

емоційний стан того, хто говорить, його суб'єктивне ставлення до предметів і явищ дійсності, які позначаються" [1, 7], тобто, бути спрямованим у прагматику.

Прагматична функція СК теми висловлювання насамперед реалізується експресивними конструкціями з називним уявленням. Функціональне призначення таких конструкцій розглядається у багатьох лінгвістичних працях різних авторів. Так, Л.Майорова пропонує розмежовувати називний теми і називний уявлення саме з функціонального погляду, акцентуючи на їхньому різному функціональному призначенні. На думку автора, називний уявлення з прагматичного погляду реалізує експресивну функцію такими семантичними різновидами: називний уявлення вводить читача до філософських роздумів героя чи автора або використовується для ситуації спогадів важливих історичних подій чи подій особистого життя; називний уявлення "підхоплює" те, про що говорилось у попередньому контексті; називний уявлення реалізує патетичний оклик; називний уявлення виконує експресивний запит. Називний теми, на думку автора, виконує функції заголовка, видільну і запити [6, 12]. Л.Майорова не визначає єдиного критерію для розмежування цих функцій. Тому деякі з них виділяються через аналіз зв'язку сегмента з базовою частиною, інші – через аналіз особливостей структури текстового фрагменту (наявність чи відсутність лівого контексту). Ми вважаємо, що функції підхоплення та зачину, виділені Л.Майоровою, реалізуються через зв'язок сегмента з лівим контекстом.

Семантико-композиційні функції СК через особливості зв'язку з лівим контекстом визначає Т.Коновалова. Різновидами функцій досліджуваних конструкцій, на її думку, є: уявлення, привертання уваги, експозиція, інтенсифікація, емоційна оцінка, власне експресивність, заголовок [4, 136].

С.Андріянова виділяє лише функції уявлення, акцентування, пояснення [2, 37], зазначаючи, що кожна з трьох функцій ускладнена наявністю текстоутворюючої функції, яка залежить від зумовленої нею змістової функції сегмента [2, 37].

Беручи до уваги усі наявні типи класифікацій функцій та їх різновидів, визначених у працях Л.Майорової, Т.Коновалової, С.Андріянової та ін., ми аналізуємо фактичний матеріал – СК з називним уявленням – як конструкцію, що виконує функції акценту уваги і виділення теми висловлювання, а, отже, як таку, яка не може функціонувати без бази. Таке розуміння СК з називним уявленням найбільше відповідає завданням нашого дослідження. Щодо лівого контексту, то його наявність, на нашу думку, не є обов'язковою, тому ми не залуцаємо такий контекст до аналізу.

Семантична призначеність СК з називним уявленням реалізується через експресивну їх функцію, що виявляється в конкретних умовах контексту. Виявити експресивність дозволяє контекст. Поза контекстом визначити функціональне призначення СК називного уявлення часто є неможливим, оскільки сегмент і речення базової частини поєднані між собою змістово і структурно, без такого речення називний уявлення стає неспроможним виконувати свою функцію, а, отже, втрачає специфіку експресивної конструкції, здатної реалізовувати прагматичну функцію.

У СК з називним уявленням прагматичний аспект експресивної функції виявляється у таких змістових різновидах:

1) називний уявлення – філософські роздуми персонажа чи автора. Наприклад:

Що це було? Кохання?

У кожному разі, це було щось найпекучіше на світі [3, 110].

Як це виглядало – дружба, любов? [3, 129].

Функції конструкцій цього типу семантично ускладнюються, наповнюючись змістом психологічного контексту, а самі конструкції характеризуються особливими групами лексики – абстрактними іменниками, які за своїм лексичним значенням є об'єктом філософського роздуму;

2) називний уявлення – спогади важливих історичних подій і подій особистого життя.

Наприклад:

Це був рік...

Це був рік 1977-й, дві сімки на кінці [3, 78].

Конструкції з називним уявленням цього різновиду характеризуються наявністю лексем, що позначають певні події, закарбовані у пам'яті людини.

3) називний уявлення – засіб вираження зв'язку з базовою частиною, з попереднім контекстом, або як своєрідний експресивний зачин. Наприклад:

От і Александрплярц. Тут я переважно ходив з аеропортівського експресу [3, 428].

Конструкції такого типу вказують на зміст подальшого висловлювання, формуючи у свідомості читача певний образ;

4) називний уявлення – патетичний оклик як засіб вираження почуття радості, гордості, захоплення і т.п. Наприклад:

Які майстри художнього слова! Валерій Шевчук, приміром. Або Юрій Павлович ЧеMODAN [3, 273].

Передова стаття! Я написав передову статтю до газети! [3, 304].

Конструкції цього типу виголошуються з окличною інтонацією;

5) називний уявлення – підхоплення думки про те, що повідомлялось у попередньому контексті, актуалізатор об'єкта, про який повідомлялось, який виступає темою наступного висловлювання. Наприклад:

І як довго все це тривало?

Десять років, уявляєш? Десять років суворого режиму [3, 57].

Називний уявлення таких конструкцій займає своєрідну інтерпозицію;

6) називний уявлення – засіб характеристики героя:

Ну так – пані Ірена, Королева ірисів. Малесенького зросту дивовижна істота – патетична, іронічна, нервова, наївна. Удень вона обов'язково мусила поспати – з хустинкою зав'язаною на голові так, щоб очам було темно [3, 39].

Ні, львів'янка. І вона увесь час танцює з іншими, але так, ніби зі мною [3, 107].

Сімнадцятилітнє дівча, її можна було й не такої лапші понавешувати [3, 377].

Таким чином, СК з називним уявленням у мовотворчості Ю. Андруховича є експресивним засобом відтворення ситуації філософського роздуму, спогадів про важливі історичні події й події особистого життя, виражає патетичний оклик, підкреслюючи почуття радості, гордості, захоплення, функціонують як експресивний зачин, поглиблюють внутрішню характеристику героя, виконують функцію підхоплення тощо. СК цього типу є засобом створення розчленованості висловлювання, лаконічності тексту. СК – один із засобів експресивної передачі інформації різного змісту. Наше дослідження не претендує на усю повноту висвітлення теми і буде розширено та поглиблено у наступних статтях.

Список використаних джерел

1. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса. – М.: Высш. шк., 1984. – 210с.
2. Андриянова С.Н. Сегментированные конструкции в составе текста. – Дис. ... канд. филол. наук. – Санкт-Петербург, 1993. – 132 с.
3. Андрухович Ю.І. Таємниця. Замість роману/Художн.-оформлювач І.В.Осипов; Фото на обкладинці Сузання Шлеер. – Харків: Фоліо, 2007. – 478 с. – (література).
4. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – 351с.
5. Коновалова Т.Р. Сегментированные конструкции в газетно-публицистическом стиле // Вопросы стилистики: Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1972. – Вып. 4. – С. 129 – 137.
6. Майорова Л.Е. Именительный представления и именительный темы как явления экспрессивного синтаксиса: Атореф. дис. ... канд. филол. наук. – Л., 1984. – 22с.
7. Сковородников А.П. Экспрессивные синтаксические конструкции современного русского литературного языка. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1981. – 255с.

Анотація. У статті розглядається структурно-семантична типологія експресивних сегментованих конструкцій з називним уявленням елементу, складової функціональної стилістики. Виділяються різновиди експресивної функції сегментованих конструкцій з називним уявленням, характерних для мовотворчості Юрія Андруховича у романі “Таємниця”.

Ключові слова: структурно-семантична типологія, функціональний підхід, сегментована конструкція, називний уявлення, експресивність сегментованих конструкцій.

Summary. In the article we study a structure-semantic typology of expressive segmental constructions with nominative conceptive the element, the component of functional stylistics. The variety of an expressive function of segmental constructions with nominative conception typical for Y.Andruhovych's speech in the novel “Tajemnyts'a” (“Secret”) is distinguished.

Key words: structure-semantic typology, functional approach, segmental construction, nominative concept, expressiveness of segmental constructions.